

FELIPE FERNANDEZ-ARMESTO

The Spanish Armada: the experience or war in 1588

Oxford: Oxford University Press

1988

300 pp.

Prys onvermeld

Dit is een bijzonder belangwekkende boek, geschreven door een Spanjaard ter gelegenheid van die vierhonderdjarige herdenking der Armada, waarvan hij nooit de ironische bijnaam "de Onoverwinnelijke Vloot" (la Armada Invencible) vermeldt. Hij verkleint de belangrijkheid der Armada en beschouwt deze "not as the extraordinarily and crucially important event often depicted, but as a typical episode of 16th century warfare, of no great importance in itself but of interest as a case-study of the disasters of war" (p. vii). Hij verwerpt de gangbare Engelse mythen betreffende de Armada, zoals de volgende: de Armada-expeditie was een botsing van wereldhistorische betekenis tussen tegengestelde ideologieën, tussen Protestantisme en Rooms-Katholicisme, tusesen liberale democratie (in opkomst ...) en autocratisch absolutisme, tussen een opkomende en zinkende zeemacht en wereldmogenheid, tussen een moderne en een verouderde taktiek, tussen een Protestantse David en een Katholieke Goliath. Andere historische mythen zijn: de Spaanse admiraal Medina Sidonia was een onbekwame landrot; de Spaanse schepen, bemanning, organisatie, zeemanschap en leiderschap waren verre de mindere van de Engelse; de Engelse vloot versloeg en ontredderde de Spaanse dankzij het doeltreffende Engelse geschut en superieure taktiek en de stormen voltooiden de vernietiging der Armada door de Engelsen.

Er steekt veel waars in Armesto's verwerping, welke trouwens door de meeste historici van onze tijd, hoewel niet door populaire schrijvers, wordt beaamd. Maar ik verschil met hem van mening in de volgende opzichten. Zou de Armada Engeland en daarna de opstandig Nederlandse gewesten hebben

veroverd, dan zou het politieke evenwicht in Europa ingrijpend ten gunste van Spanje, van de Contra-Reformatie en het Rooms-Katholicisme zijn beïnvloed. Verder was het falen der Armada beslist een keerpunt in de geschiedenis van Spanje: voor 1588 zegevierde de Spaanse oorlogsvloot meestal, zoals bij Tunis in 1535, bij Lepanto in 1571 en bij Terceira in 1582. De mislukking der Armada werd ingeleid door Drake's plundering van de vlootbasis Cadix in 1587 en gevolgd door de tweede verwoesting van de Spaanse vloot in Cadix in 1596 ("the Counter-Armada"). Weliswaar mislukte de Engelse expeditie om de Azoren en de Zilvervloot in 1597 te veroveren en rustte Spanje nog drie Armada's uit, maar deze hadden geen succes. Meer nog, de Nederlanders traden in de plaats van de Britten als voornaamste tegenstanders van Spanje en versloegen de Spaanse vloot herhaaldelijk, in 1607 bij Gibraltar en in 1639 bij Duins, en zij veroverden in 1628 de door de Britten zo begeerde Zilvervloot.

Armesto geeft weinig aandacht aan de Nederlanders. Voor Spanje was de opstand in de Nederlanden van bijkomstig belang; voor de Nederlandse rebellen was de ramp van de Armada in 1588 hun redding. De bekende Spaanse veldheer Parma veroverde tot dat jaar de ene opstandige provincie na de andere en stond op het punt om de laatste rebelse gewesten te onderwerpen, toen koning Filips II hem beval om met zijn leger naar Duinkerke te marcheren en vandaar met de Armada naar Engeland over te steken. Nadat de Armada zonder Parma's leger Duinkerke was voorbijgezeild en teruggekeerd naar Spanje, beval Filips Parma met zijn leger op te rukken tegen de Hugenotenleider koning Hendrik IV in Frankrijk. Parma kon zijn opmars tegen de opstandige gewesten niet hervatten en deze waren gered.

Armesto vergelijkt in elk hoofdstuk de Spaanse en Engelse inzetten, uitrusting, strategie, tactiek en acties. Beide partijen hadden in belangrijke opzichten dezelfde problemen, namelijk het uitrusten en op zee gevechtsklaar houden van een grote vloot en deze te bemannen en te voorzien van victualie, geschut en ammunitie. Sommige van zijn vele details zijn pikant, zoals het puriteinse verbod op de Armada om te vloeken en vrouwen te laten meevaren. Er werd toch gevloekt en er waren toch publieke vrouwen op haar aangewezen schepen, naar ik vermoed omdat kapiteins daarop aandrongen om de onvermijdelijke, maar zwaar gestrafte homosexualiteit tegen te gaan. Op de Armada waren Engelse en Nederlandse overlopers met godsdienstige of geldelijke motieven.

Armesto wijst erop, dat niet alleen Medina Sidonia, maar ook de Engelse admiraal Howard ervaring van de zee-oorlog miste en dat de Spaanse admiraal een goed organisator en dapper man was en in de vele benarde situaties meestal de onvermijdelijke en juiste beslissingen nam. Hij was bovendien gebonden aan Filips' strikte orders om de Engelse vloot niet aan te vallen en niet in Engeland te landen, voordat Parma's leger daarheen was overgestoken. Noch hij noch Parma geloofden ooit in het slagen van de Armada. Desondanks deden zij hun volle plicht en hun falen was geheel buiten hun toedoen.

Beide admiraals kampten met wat men "the mist of War" noemt, d.w.z. zij wisten onvoldoende van de plannen van de vijand om een doeltreffende strategie toe te passen. Armesto noemt de Spaanse strategie de ontoereikendste wegens de geringe mogelijkheid van aansluiting van Parma's leger in Duinkerke bij de Armada en het gemis van een goede haven aan het Kanaal of de Noordzee voor de Spaanse vloot. Dat gemis is haar noodlottig geworden. Parma was onwillig om zijn leger - het beste van Europa - op kleine, zwakke schepen het Nauw van Calais te laten oversteken, voordat Engelsen en Nederlanders daar verdreven waren.

Armesto vindt de Engelse blokkade van Parma in Duinkerke even belangrijk als die door de Nederlanders. Hij schrijft op p. 116: "... the Dutch 'blockade' - such as it was - has been given too much importance by historians of the Armada. At most, it deserves third place among the reasons which stayed Parma's hand, after his own unpreparedness and the adverse weather". Maar hij geeft een compliment aan de Nederlandse admiraal Justinus van Nassau, wiens latere portret op p. 117 staat, een zoon van Prins Willem I, die in Spanje bekender als in Nederland is dankzij zijn afbeelding op Velasquez' bekende schilderij "De overgave van Breda". In Armesto's onderschrift staat: "His mature portrait evinces gravity, sobriety and sincerity" - drie Spaanse deugden.

Volgens de schrijver heeft de zege van de Spaanse admiraal de markies van Santa Cruz bij Terceira in 1583 de Spaanse regering aangemoedigd tot het uitrusten der Armada. Bij het Azoren-eiland Terceira hebben de Spanjaarden met een amfibische operatie een Frans-Engelse vloot beslissend verslagen en het eiland veroverd. Hij schrijft op p. 138, dat "ship-smashing gunfire played a major role". Daarmee kelderden de Spanjaarden meer schepen dan de Engelsen van de Armada vernietigden. Ik vind het merkwaardig, dat ondanks dit succes de Spanjaarden daarna vasthielden aan de eeuwenoude taktiek van enteren en veroveren van vijandelijke schepen, terwijl de nieuwe taktiek, door de Engelsen toegepast, was om de vijand te ontredderen en te kelderden met geschutvuur. De Engelse vloot had in 1588 meer véér-dragende, hoewel gemiddeld lichtere kanonnen dan de Spanjaarden en liet zich niet enteren. De Spanjaarden hadden meer zware, doch minder véér-dragende kanonnen, bestemd om als "man-killers" de scheepsdekken van de vijand schoon te vegen voor het enteren. Daarvoor had de Spaanse vloot vele soldaten aan boord, in tegenstelling tot die Engelse.

De Spanjaarden hadden dan ook geen afdoende antwoord op die Engelse taktiek. Volgens Armesto

was het Spaanse geschut ondanks de veel betere kwaliteit van het Spaanse kruit opvallend minder actief en doeltreffend dan het Engelse om verschillende oorzaken, zoals het te hoog richten van het Spaanse geschut op de scheepsdekken van de vijand en de taktiek om de Engelsen dicht te naderen om te enteren, waarbij alleen langsscheeps en geen dwarsscheeps geschut in actie kwam. Maar ook het veel heviger Engelse geschutvuur bleek weinig effectief en stelde teleur. De verklaring is, dat de Engelsen te ver van die Armada bleven, behalve tijdens het laatste gevecht, dat op 8 augustus, en dat de meeste Spaanse schepen zeer solide gebouwd waren. Maar na de Armada was het duidelijk, dat de Engelse taktiek die van de toekomst was.

Op 9 augustus 1588 was de Spaanse vloot nog geheel intact en onverslagen na verlies van zes schepen, drie door Engels vuur en drie door ongelukken. Ze had echter gebrek aan victualie en vooral ammunitie, de opvarenden leden door honger, dorst en ziekten wegens het opeengepakte verblijf aan boord. De admiraal besloot daarom wijselijk om benoorden de Britse eilanden varend naar Spanje terug te keren. De Engelsen leden evenzeer gebrek, hoewel minder dan de Spanjaarden, en hun vloot voer na 15 augustus naar de thuishavens. Slechts een deel daarvan volgde de Armada voor observatie tot de breedte van het neutrale Schotland. De Armada koerste waarschijnlijk tussen de Orkaden en Shetland westwaarts (p. 210) en niet benoorden Shetland, zoals tijdgenoten en latere schrijvers beweren en op vele zeekaarten aangeduid is.

De Armada zou waarschijnlijk grotendeels behouden zijn thuisgevaren, als zij niet in augustus en vooral september getroffen was door een reeks zware stormen in het uitzonderlijk stormachtige en koude jaar 1588. Van de ongeveer 130 schepen kwamen er ongeveer 80 terug, de meeste ontreedderd, ongeveer 50 gingen verloren, afgezien van de reeds genoemde zes enige in volle zee, de meeste door stranding op de Ierse kust. Ondanks het uitdrukkelijk bevel van Medina Sidonia om ver van de Ierse kust te blijven, hadden de kapiteins die kust opgezocht, omdat ze vreesden, dan hun schip zou zinken of omdat de opvarenden teveel honger en dorst leden. Bij de stranding kwamen vele opvarenden om of stierven aan land door koude of gebrek of werden omgebracht door Engelsen en Ieren.

Volgens Armesto maakte de ramp van de Armada in Spanje geen langdurige indruk en begon de regering dadelijk een tweede Armada uit te rusten. Zijn boek werpt een nieuw en heel interessant licht op de eerste Armada en is uitvoerig en uitstekend verlicht.